

Een pluralistische visie op sociaal ondernemen

LUDO FRET

'De Copernicaanse ommekeer van aanbodsturing naar vraagsturing betekent dat we ons afvragen of onze sociale ondernemingen geschikt zijn om sociale problemen op te lossen en niet omgekeerd.'

ALERT viert mee de vijftiende verjaardag van het Verbond Sociale Ondernemingen. Het VSO is al 15 jaar de partnerorganisatie van het POW, de uitgever van ALERT. Een blik in onze achteruitkijkspiegels leert dat beide organisaties in elkaar geworteld zijn. U kon het bij de viering van 25 jaar Pluralistisch Overleg Welzijnswerk al lezen in het jubileumnummer van ALERT (2007/5). Een POW-colloquium over 'Beter Werk Geven' (1992) leidde tot de oprichting van de pluralistische werkgeversorganisatie VSO in 1994. Dat had een pluralistisch sneeuwbaaleffect voor de hele Vlaamse social profit. De politieke partijen zagen dat de uitbouw daarvan niet langer één zuil bediende. Het bestaan van het VSO gaf een politieke vrijgeleide voor de erkenning van één Vlaamse confederatie van alle socialprofitondernemingen. Die heet intussen kortweg 'VERSO'. Daarmee heeft het VSO nu al onuitwisbaar geschiedenis geschreven. Maar het deed meer. Het lanceerde ook als eerste het concept 'sociale onderneming'. In dit nummer presenteren we onze pluralistische visie daarop om verder debat uit te lokken over het sociaal ondernemen op een democratische markt van sociale diensten.

FIETSEN OP DE TANDEM

Bij deze lustrumviering past een korte terugblik op het parcours dat we afgelegd hebben in de sociale sector. We deden dat twee jaar geleden ook bij de viering van 25 jaar vzw POW. Daaruit mag blijken dat alles zijn voor- en achterkant heeft en dat die vaak even groot zijn: l'union fait la force, maar met twee heb je wel vaker reden tot vieren. En we paren macht graag aan andere deugden. In het jubileumnummer van ALERT was te lezen dat we met het POW vanaf 1980 eerst gezellig keuvelend op nieuwe Vlaamse veldwegen hebben gewandeld. De staatsvorming had er toen net voor gezorgd dat we voortaan een eigen Vlaams voorzieningenbeleid konden voeren. Dat gaf een boost om wat we zelf konden doen ook beter te doen. Ook Rika Steyaert waarschuwde er in die dagen als eerste Vlaamse welzijnsminister al voor dat we 'van meer naar anders' zouden moeten. Maar afgemeten aan de lengte van de sectorale wachtlijsten is die ministeriële boodschap niet aangekomen. Vanuit het POW hebben we die vraag naar een beleidsommekeer nochtans mee gestoffeerd met onze goed gedocumenteerde dossiers. Onder meer over het sociaal werk dat als een 'lokaal sociaal geweten' moest kunnen functioneren. We kregen er bijval mee op het werkveld, maar weinig gehoor bij de Vlaamse Regering die eerder centralistisch ging besturen. Daarom beslisten we om onze meditatieve wandelingen af te

wisselen met fietstochten op de pluralistische tandem POW-VSO. Zo zouden we onze ideeën met meer macht beleidsvatbaar kunnen maken.

We hebben op die tandem eerst leren fietsen tijdens het POW-congres van 1992 over 'Beter Werk geven'. Omdat we als gewezen nepstatutiers eerder beslagen waren in werknemerseisen dan in werkgeversmateries, lieten we ons daar voorlichten door een zekere prof. Gevers. Het congresresultaat was dat we naast de gedocumenteerde gesprekstafel van vzw POW de representatieve onderhandelingstafel van vzw VSO hebben gezet. Het kostte nog twee jaar werk om daarvoor eerst de randvoorwaarden te creëren met de lancering en versterking van pluralistische werkgeversfederaties die nadien onze sectorale VSO-partners werden. Maar intussen konden we met het POW de vruchten al plukken van dat pionierswerk. We mochten bij Vlaams minister De-meester het eerste Vlaamse Intersectorieel Akkoord voor de social profit (VIA, 1992) ondertekenen. Die historische handtekeningen werd gezet door de heren Piet De Roeck en Stefan Eeckert en dat was voor hen en voor het VSO de doorbraak naar nog meer beleidswerk. Zij zorgden er ook voor dat nog hetzelfde jaar het Verbond Sociale Ondernemingen werd opgericht en van het POW de erkenning overnam als representatieve werkgeversorganisatie. Zo kon het POW zich opnieuw voluit op haar eigen missie focussen: vanuit het sociaal werk het publieke debat stimuleren over de maatschappelijke behoeften en de sociaal-politieke antwoorden daarop.

TWEE P-REISDUIVEN

Vanaf 1994 zijn we 15 jaar lang broederlijk verenigd op die twee sporen door gefietst. Als pluralistische Flandriens tegen de postverzuilde wind in. Onze gedocumenteerde gesprekstafel raakte publiek bekend via ALERT. Het 'boekse' werd een 'e-magazine' om een beter en breder forum te geven aan het sociaal werk in Vlaanderen. Het is nu een onver-

vangbaar medium om debat, kennisdeling en samenwerking te activeren in het sociaal werk. Daarnaast voedde en rapporteerde de VSO-onderhandelingstafel het sociaal overleg met Tekst & Uitleg. Als pluralistische confederatie vulde het VSO met service, informatie en vertegenwoordiging het werk van de sectorale partners aan. Die konden op die manier zelf hun leden bedienen en verbinden. De homepage van VSO geeft een treffend beeld van de eenheid (bovenaan) én de verscheidenheid (onderaan) van de pluralistische patroons in de social profit. En het is een publiek geheim dat die eenheid en

Het congresresultaat was dat we naast de gedocumenteerde gesprekstafel van vzw POW de representatieve onderhandelingstafel van vzw VSO hebben gezet.

verscheidenheid al eens op gespannen voet staat en tot hyperactief pluralisme kan leiden. Maar uiteindelijk zorgt dat elke keer opnieuw voor een nieuwe 'eenheid in verscheidenheid'. Dat is wat elke sociale onderneming nodig heeft als ze pluralisme in de praktijk wil blijven brengen: ruimte voor meningsverschil en diversiteit. Want waarden hebben nu eenmaal een langere levensduur dan

belangen. En organisaties kunnen verschillende gedaantes aannemen omdat ze specifieke belangen moeten dienen.

Als ze willen overleven, moeten organisaties daarom ook waardevol blijven. De lucratieve combinatie van sociaal overleg door VSO en kennisdeling via ALERT zorgde daarvoor. Ze ligt trouwens al 15 jaar lang gesymboliseerd in onze twee reisduifjes die hoogst vertrouwelijke en dus zeer gegeerde informatie brengen bij onze gemeenschappelijke bestuurders, onze adviseurs en redactieleden. Die geslaagde combinatie heeft onze overtuiging kracht bijgezet, want ze werkt ook als de sectorale belangen niet parallel liggen. ALERT geeft haar auteurs dan de nodige redactionele autonomie om de meningsverschillen te ventileren en te relativeren. We kunnen onze discussies zelfs stimuleren als de consensus te evident en oppervlakkig wordt. We kunnen consensus zoeken en meningsverschillen toelaten waar de kans op consensus eindigt. De enige voorwaarde is dat we het debat niet uit de weg gaan

en elkaar als partners respecteren. Dat we terug kunnen kijken op 15 jaar VSO toont dat een pluralisme van belangen leefbaar is als het stoelt op een actief pluralisme van uitgesproken waarden en ideeën. Dat kan altijd beter. Daarom moeten we in en om het VSO kunnen reflecteren over waarden en redetwisten over de visies die achter de uiteenlopende belangen schuil gaan. Zicht op historische ontwikkelingen helpt om dat belang van belangen enb organisatievormen wat te relativieren.

TERUGFLITSEN IN DE TIJD

Daarom hebben we mee de 'Vlaamse canon voor sociaal werk' gelanceerd die sinds kort helemaal klaar is voor gebruik. We presenteerden de veertig open vensters op ons verre sociale verleden zopas mee in het kader van de 'Vlaamse Monumentendag'. De historische beelden nodigen ons uit om met een interactief pluralisme onze dogmatische stellingen en platgetreden paden te verlaten. Dat is heilzaam voor de toekomst van het sociaal werk. We pasten dat toe op onszelf door onze pluralistische visie op sociaal ondernemen publiek ter discussie te stellen vanuit zo'n terugblik. We deden het voorbij jaar die oefening met onze VSO-partners en zagen vanuit hun sociale ondernemersperspectief twee cruciale scharniermomenten in onze recente sociale geschiedenis. Het eerste kantelmoment was 1980, omdat we toen een eigen Vlaams voorzieningenbeleid gingen voeren. Het tweede scharnier was het jaar 2000 omdat onze actieve verzorgingsstaat de nieuwe sociale kwestie vanaf dan te lijf ging met sociale activering. Het draaien op deze scharnieren leverde ons overzichtelijk drie recente periodes van twintig jaar op (Fret, 2008).

In die drie periodes hebben de toenmalige 'marktleiders' hun dominante marktpositie telkens proberen af te schermen door de concurrenten bang te maken. Of ze zich nu inrichtende machten, maatschappelijke initiatieven of ondernemingen noemden, het afschermen van de eigen markt blijkt niet

alleen voor commerciële ondernemers een automatisme. Het doet zich ook voor tussen de concurrenten die in de sociale sector hun dienstverlenend aanbod doen, al werd die concurrentie daar anders beleefd en benoemd: de strijd tussen congregaties met een andere levensbeschouwelijke overtuiging, de strijd van netten om de ziel van het kind, de strijd tussen verzuilde ziekenfondsen, verenigingen

en koepels, de ideologische gevechten tussen openbare versus particuliere voorzieningen, de postverzuilde verdediging van een pedagogisch concept of publieke neutraliteit, de verkokering in sectoren en agentschappen, de partijpolitieke pogingen om het middenveld aan zich te binden. Hoe mooi men het in de sociale sector ook kan laten klinken, eigenlijk gaat het ook daar

om vormen van concurrentie op een markt van sociale diensten. Laat u daarom even mee terugflitsen in de tijd om de bezwingingen van toen beter te kunnen duiden.

U WEZE GEWAARSCHUWD

In de jaren zestig en zeventig waren het de 'inrichtende machten' van de grote instituten die waarschuwden dat de warme caritas van hun congregaties weldra zou verdrongen worden door seculiere koude. Al die kleinschalige en betweterige burgerinitiatieven zouden snel verdorren in hun zoutloze neutraliteit. Uiteindelijk bleek het met die maatschappelijke 'verburgering' nogal mee te vallen. Want het alternatieve initiatief kwam van een nieuwe lichter sociale neoprofs en die jonge 68'ers zorgden voor een kleuriger palet van maatschappelijke initiatieven. Hun pluralisme en onafhankelijkheid bleef bewaard in hun besturen, federaties en koepels. Maar de sociale emancipatie van hun hulpvragers werd helaas al vroegtijdig en nog onvoldragen afgeleid naar de professionele verzuchtingen van de initiatiefnemers die volwaardige werknemers wilden worden. De canonvensters op die periode van sociale bewegingen leren ons dat de beloftevolle vermaatschappelijking zich niet doorzette in

In die drie periodes hebben de toenmalige 'marktleiders' hun dominante marktpositie telkens proberen af te schermen door de concurrenten bang te maken.

een volgehouden 'inburgering' van kwetsbare burgers. De nieuwe professionals voerden het hoge woord en niet de kwetsbare burgers zelf. Dat zou zich jaren later wreken in de opkomst van een steeds assertievere rechtenbeweging van gebruikersorganisaties. De marktwerking werd daarin al wat beter herkenbaar.

In de jaren tachtig en negentig focusten de nieuwe 'maatschappelijke initiatieven' - dat was de nieuwe roepnaam - zich helemaal op de syndicale strijd van de sociale neoprofs tegen hun nepstatuten. Omdat ze nog steeds in een sociale sector met christelijke tradities werkten, nam toen vooral het ledenbestand van de Landelijke Bediendencentrale (LBC) zienderogen toe. Schouder aan schouder drongen de belangenorganisaties van werknemers en werkgevers aan op meer Vlaamse subsidie voor volwaardig sociaal werk. Maar conform onze verzuilde traditie van 'particuliere' voorzieningen wilde ook de social profit in ruil voor die steeds hogere subsidie niet 'overruled' worden. Er werd bij elke subsidieakkoord prompt gewaarschuwd voor de 'verstaatsing' van het vrije initiatief door een overdaad aan regelgeving. 'Vrijheid blijheid' bleef de marktleuze van het vrije initiatief dat zich even later zal verzetten tegen 'privatisering' van de welzijns- en gezondheidssector. De concurrentie uit zich hier in een geïnstitutionaliseerd wantrouwen tussen koepels en overheid. De vensters op die periode leren ons dat de compromissen van het sociaal overleg toelaten dat het sectorale aanbod de vraag blijft sturen. Van verstaatsing was geen sprake, want de overheid stuurde het gevestigde aanbod alleen wat bij met centen en reglementen. Dat zou zich later wreken in de veel te zwakke uitbouw van de eerste lijn en de steeds langere wachtlijsten naar direct beschikbare intensieve zorg. Het gevolg was dat de vraag naar vraagsturing ook de vraag naar marktwerking ging stimuleren.

EN NU DAN?

Vanaf 2000 waait er een globale wind op de Europese markt van sociale diensten en zo komt uit Engeland de idee van de actieve verzorgingsstaat overgewaaid. Een actieve staat is er een die gericht investeert in sociaal werk om de hulpvragers niet in hun afhankelijkheid van zorg te bevestigen. De stelling van Frank Vandenbroucke is dat de maatschappelijke ontwikkelingen leiden tot toenemende behoeften aan zorg. Hij verwijst naar de steeds hogere maatschappelijke eisen die mensen met handicaps arbeidsongeschikt en afhankelijk maken. Een post-moderne sociale bescherming heeft een sterker economisch draagvlak nodig en daarom pleit hij voor marktwerking als onmisbare component van een effectief sociaal beleid dat ook investeert in sociale economie. Hij wil een verstandig actieve staat die streeft naar een actieve markt zonder een actieve sociale bescherming op te geven. Activering wordt het politieke én sociale sleutelwoord: federa-

Vanaf 2000 waait er een globale wind op de Europese markt van sociale diensten en zo komt uit Engeland de idee van de actieve verzorgingsstaat overgewaaid.

le uitkeringen combineren met Vlaamse investeringen in vorming, opleiding en maatzorg om de burgers minder afhankelijk te maken van de verzorgingsstaat. Voor de organisatie van zorg betekent dit dat we ons moeten afvragen of sociale

voorzieningen geschikt zijn om een sociaal probleem op te lossen en niet omgekeerd. Dat verwoordt de Copernicaanse ommekeer van aanbodsturing naar vraagsturing in het zorgbeleid. De overtuiging begint vanaf 2000 bij de overheid te groeien dat het versterken van de vraag een probater middel is om zorg op maat te waarborgen dan het lineair subsidiëren van het aanbod.

Dat betekent dat er op alle bestuurlijke niveaus een actieve overheid nodig is die de marktwerking democratisch regisseert. Een overheid die er zonder fanfare voor zorgt dat het zorgaanbod ontzuilt én ontkokert, gewoon door de vraag ook op de zorgmarkt haar werk te laten doen. In onze postverzuilde Vlaamse enclave is dat schrikken. Want plots moeten we toegeven dat al onze maatschappelijke

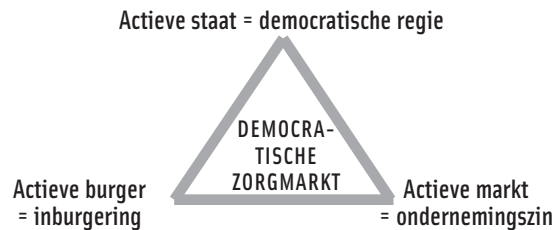
initiatieven eigenlijk ook ‘ondernemingen’ zijn die een aantrekkelijk aanbod proberen te doen op een markt van sociale diensten. In onze buurlanden was dat marktbesef al wat eerder doorgedrongen: de cliënten kregen er hun gebruikersrechten en soms zelfs een eigen zorgbudget waarmee ze hun zorg konden kopen en organiseren. En in het verlengde daarvan kregen de sociale ondernemers de managementruimte - en de regelluwte - die ze altijd al gevraagd hadden. Ze moesten er alleen de concurrentie van zelfstandige en commerciële ondernemers bij nemen. Meteen sloeg de sociale partners van de social profit de angst voor ‘vermarkting’ om het hart. Ze mobiliseerden solidariteitsacties tegen de Europese Bolkesteinrichtlijn, die met een vrij verkeer van diensten ook buitenlandse concurrentie zou invoeren in de zorg. Ons Vlaams middenveld zou zo door ‘privatisering’ overspoeld kunnen worden. Een zeer merkwaardige stelling, want alle gesubsidieerd initiatief is privaat initiatief en dat werd in de vorige decennia vurig verdedigd tegen ‘etatiserende’ regelgeving.

ACTIVERENDE DRIEHOEKSRELATIE

Deze terugflits in een recent verleden deed ons met onze VSO-partners anders naar het actuele discours over vermarkting en privatisering luisteren. Als de angst voor vermaatschappelijking en verstaatsing in de goede oude tijd opgeklopt was, dan geldt dat nu misschien ook voor de angst voor vermarkting. Misschien loopt het dus met die commercialisering dus ook niet zo’n vaart. Misschien zoeken we gewoon naar een nieuw evenwicht in een globale Europese context. Want elke zweem van activering van één van onze basisvulkanen - burger, staat, markt - roept meteen stevige reacties op bij de andere twee. Dat is, gelukkig maar, eigen aan onze democratische samenleving: onze drie basisinstituties blijven altijd op zoek naar een dynamisch evenwicht als een van de drie de orde tijdelijk verstoort met zijn erupties. Het hoort tot de waardevolle POW-tradities - wij hebben die ook - om dat democratische spel van geven en nemen te visualiseren in een pluralistisch driehoekje (zie figuur 1). Elk schema doet de werkelijkheid geweld

aan en het gaat ons dus niet om het installeren van een triumviraat. Maar wel om het inzicht in de verschuivende relaties tussen de drie basisinstituties: meer publiek, gesubsidieerd of commercieel initiatief in de relatie tussen overheid en marktaanbieders, meer of minder sociale activering in de relatie tussen staat en burger, meer vraagsturing of meer aanbodsturing in de relatie tussen de cliënt en de sociale ondernemer in zorg. Het schema leert ons dat onze defensieve reflex tegen vermaatschappelijking, verstaatsing en vermarkting niet getuigt van deugdelijk bestuur, maar eerder van een bangelijk conservatisme dat innovatie vanuit de sociale praktijk afremt.

Figuur 1. Ondernemen op een democratische zorgmarkt

Het schema leert ons ook dat we in de bijzonder heftige discussies over globalisering, vermarkting, privatisering, commercialisering de moeite niet doen om begrippen zuiver te definiëren (Janssens, 2009). Als we wat minder bevooroordeeld door de open vensters van onze sociale ondernemingen kijken, dan zien we dat het eigenlijk om een actievere marktwerking gaat. Een marktwerking die altijd stevig aan banden werd gelegd: eerst door monopolievorming vanuit één zuil, later door aanbodsturing vanuit het sociaal overleg. Tegen het eerste hebben we ons verzet, bij het tweede beslag hebben we ons namens onze pluralistische ondernemingen mee aan de onderhandelingstafel gezet om ook ons aanbod te versterken. De tegenreactie kwam van gebruikers. Eerst met de rechtenbeweging die gedragen werd door de verenigingen waar de armen het woord voeren. Later ook van de klassieke gebruikersorganisaties die geen schrik hadden van meer marktwerking omdat die hun vraagsturing kon versterken. De pluralistische werkgevers zijn hen in die progressieve analyse gevolgd, sinds kort

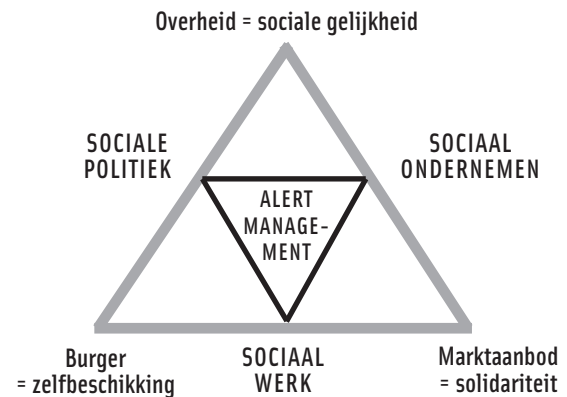
schoorvoetend gevolgd door de andere werkgevers en de vakbonden. Het sociaal overleg berust nu eenmaal op vaste gewoontes en afspraken en de sectorale aanbodsturing vervang je niet zomaar door een inclusieve vraagsturing. We zullen met de persoonsgebonden budgetten nog door een experimentele tunnel met vertraagd verkeer moeten.

ANDERE NORMEN STELLEN

Omwille van die weerstanden is het niet onverstandig om de geschiedenisles ook te vertalen in een normatief concept voor onze sociale ondernemingen. Dat moet een heldere analyse toelaten, maar ook creatief management stimuleren. We wisten al dat driehoeksverhoudingen goed zijn om polaire tegenstellingen te overwinnen en hebben dat toegepast op de dogmatische tegenstelling tussen staat en markt. Wie rekening houdt met de vraag van de burger, beseft dat de vrije markt eigenlijk een fictie is omdat de staat die marktwerking permanent faciliteert en sociaal corrigeert. Daarom kan de overheid ook normen opleggen aan commerciële initiatieven. Dat geldt a fortiori in de sociale sector, die anders trouwens geen sociale sector zou zijn. Het VSO heeft daarom gekozen voor de ontwikkeling - vanuit de praktijk van het sociaal ondernemen - van het concept van een 'democratische markt van sociale diensten'. Dat inclusieve concept leert ons als sociale ondernemingen leven met een actievere marktwerking van sociale diensten én een actieve staat die een sociale regie voert én een actieve burger die ook zijn verantwoordelijkheid moet kunnen nemen. Het verdedigen van die democratische marktwerking in de sociale dienstverlening is een positieve, optimistische en progressieve keuze. 'Het concept van democratische marktwerking tempert de diepewortelde afkeer voor de markt omdat men kan kiezen voor een marktsysteem dat ook andere waarden en normen dient. Gelijkheid en solidariteit staan dan niet buiten de zorgmarkt maar maken er als normatieve condities deel van uit.' (Van Dongen, 2006).

Hoe meer marktwerking, hoe meer overheidsregie we zullen krijgen op vraag van kwetsbare burgers of

Figuur 2. Een pluralisme van waarden

op vraag van het sociaal werk dat hen een stem geeft als ze onmondig en afhankelijk zijn. Activering van alle beleidspartners biedt dus kansen voor iedereen. Als sociale ondernemingen doen wij een zorgaanbod op onze markt van sociale diensten. We doen dat op vraag van burgers en we worden daarbij geregisseerd door een overheid die ook minder mondige en meer kwetsbare mensen wil inburgeren. Democratische marktwerking roept bij onze bestuurders dus geen angst op voor verbuiging, verstaatsing of vermarkting, maar daagt hen uit tot sociaal ondernemen op een markt van sociale diensten, die voor inburgering zorgen onder de democratische regie van de overheid. Een democratische marktwerking berust dus op het actieve pluralisme van drie basisinstituties die elk hun eigen positie en perspectief hebben. Binnen onze sociale ondernemingen honoreren we dat ook in het management van onze 'stakeholders'. Daar moet creatief management een alziend oog hebben voor de effectiviteit van het sociaal werk, de efficiëntie van het sociaal ondernemen en de rechtvaardigheid van onze sociale politiek (figuur 2). In de postverzuilde en globale context van een sterkere marktwerking is het daarbij logisch dat bedrijfsefficiëntie en concurrentie meer aandacht krijgen. In Nederland vindt men dat de welzijnsorganisaties qua cultuur en leiderschapstijl onvoldoende voorbereid zijn op marktgericht werken. De sleutel is er in handen van de managers die zich moeten leren gedragen als sociale ondernemers en dit ook moeten vertalen in de wijze waarop ze hun medewerkers sturen.

WEERLOZE WAARDEN

Dit normatief concept manifesteert dat er niet alleen zakelijke belangen, maar ook gevoelige waarden in het geding zijn. ‘Alles van waarde is weerloos’ is een bekende dichtregel uit het vers ‘De zeer oude zingt’ (Lucebert, 1974). De naam van dichter is samengesteld uit het Italiaanse ‘luce’ (licht) en het Germaanse ‘bert’ (licht). Dat is tweemaal licht en wijst dus op veel Verlichting. En daarmee bedoel ik niet het neonschijnsel van de letters waarmee Lucebert boven het Gentse café ‘Trefpunt’ geciteerd wordt, maar de Verlichting met grote V. Die laat de Franse Revolutie en heel onze westerse democratie berusten op drie fundamentele waarden. Ze werden onlangs door zeven actuele wijzen opgerakeld in hun ‘maatschappelijke oriëntatienota’ voor inburgering van allochtone en autochtone vreemdelingen. Hun boodschap was dat alle burgers zich hier moeten gedragen naar de wetten en de sociale normen die op deze grondwaarden berusten. Dat betekent ook dat ons sociaal werk en onze sociale politiek alle burgers de goesting en de kans moet geven om dat te doen. We noemen dat intussen sociale activering. Daarom passen de drie grondwaarden niet toevallig ook perfect in ons mystieke driehoekje. Meer dan voldoende redenen dus om ze hier te eren als kernwaarden van onze pluralistische visie op sociaal ondernemen. En omdat waarden weerloos zijn, koppelen we ze in onze zorg niet alleen aan normen, maar ook aan rechten.

VRIJHEID...

... is een grondwaarde die vooral de ‘liberalen’ erg genegen zijn. Ze verwijst naar het recht op zelfbeschikking en autonomie. Sommige liberalen vergaten wel eens dat dit niet minder geldt voor kwetsbare burgers ‘waar een hoek af is’ (zie verder onder De Vylder, 2009). Daarom noemen ze zich nu liever ‘liberale democraten’. In de sociale sector lijkt respect voor die autonomie evident, maar zelfbeschikking wordt in onze zorgethiek wel vaak en vlot geminimaliseerd. Enkele jaren geleden hoorde ik een professor Ethiek doorgemoedereerd verklaren dat zelfbeschikking geen normatief concept is in de (christelijke) zorgethiek. Mijn repliek was dat die uit-

spraak veel over die zorgethiek zegt, maar helaas ook over de zorgpraktijk die ze beschrijft. We zaten in ons sociaal werk altijd al met een onevenwichtige machtsbalans tussen hulpvrager en hulpverlener. Opkomen voor rechten en vraagsturing roept ook vandaag cynische opmerkingen op. Er worden dan vraagtekens geplaatst bij de mondigheid en de goede wil, maar ook bij de betrouwbaarheid en de ijver van hulpvragers. Daarom zetten we ons ook vierkant achter de maatschappelijke keuze voor een persoonsgebonden financiering van zorg. We zeggen dat in een duidelijke (doel)stelling: ‘Sociale ondernemingen gaan uit van het recht op zelfbeschikking van alle burgers. Daarom steunen we hun keuze voor vraagsturing met aandacht voor het articuleren van behoeften en vragen van de meest kwetsbare burgers.’ In dit themanummer laten we verder verduidelijken hoe zelfbeschikking ook mogelijk is voor burgers met een handicap (zie De Niel, 2009).

GELIJKHEID...

... is een waarde die de ‘socialisten’ erg genegen zijn. Ze verwijst naar het recht op gelijke toegang tot de sociale bescherming voor alle burgers. Die sociale gelijkheid is in onze politieke democratie een zorg geworden van de overheid. De staat corrigeert de marktwerking zonder ze zelf te monopoliseren. Socialisten hebben daarin wel eens overdreven en daarom noemen ze zich nu liever sociaaldemocraten. Maar we hebben van Karel Van Miert geleerd dat ook een overtuigde socialist de markt vrij wil houden van monopolievorming om concurrentie toe te laten. Dat geldt ook voor onze markt van sociale diensten. Om er sociale uitsluiting en afhankelijkheid te vermijden, wordt onder de democratische regie van de overheid verzorgend en activerend sociaal werk ingezet met de nodige competenties. Omdat de overheid die marktwerking mogelijk maakt, mag ze ook de toegankelijkheid en de kwaliteit van die sociale dienstverlening regisseren. Dat is evident voor publieke en gesubsidieerde ondernemers, maar het moet in de context van de sterkere marktwerking ook leiden tot vergunningsnormen voor commerciële ondernemers.

Sociaal ondernemen is een politiek appel doen op een goede overheidsregie. We zeggen ook dat duidelijk in deze (doel)stelling: ‘Sociale ondernemingen kiezen voor gelijkheid in de sociale bescherming. Daarom steunen we de democratische regie van de overheid die professionele kwaliteit én gelijke toegang tot zorg waarborgt.’ We laten die stelling hier verder verduidelijken vanuit de kinderopvang (zie Peeters, 2009).

BROEDERLIJKHEID...

... is een waarde die de ‘katholieken’ erg genegen zijn. Ze heeft in die ingewijde context veel synoniemen gekregen: wederkerigheid, naastenliefde, mededogen, caritas, voluntariaat, engagement, maatschappelijk initiatief. Sinds het aantal mensen met een roeping drastisch afnam en niet mensen maar organisaties een ‘missie’ meekrijgen zijn christendemocraten hun broederlijkheid ook gaan vertalen in ‘solidariteit’. Het is die solidariteit die nu onze sociale zekerheid, onze sociale actie, ons sociaal werk en ons sociaal ondernemen zou moeten kleuren. Solidariteit is het fundament van onze sociale bescherming. Als we burgers activeren en inburgeren, dan moet dat vanuit het oogpunt van solidariteit gepaard gaan met ‘compassie’. Daarom spreken we van ‘the art of professional solidarity’. Van warme professionaliteit die ons sociaal ondernemen moet kleuren. Ook als het om privaat of zelfs commercieel initiatief gaat. Omdat solidariteit de hele markt van welzijn en gezondheid moet doordeesemen, zal die concurrentiële markt van sociale diensten democratisch getint moeten worden met sociaal overleg en samenwerking. Sociaal ondernemen is ethisch verantwoord initiatief nemen tussen subsidie en commercie. We drukken ook die derde waardevolle optie uit in een (doel)stelling: ‘Sociale ondernemingen kiezen voor solidariteit op de markt van sociale diensten. Daarom steunen we de samenwerking van concurrerende initiatieven om af-

roming en uitsluiting te vermijden.’ In dit nummer verduidelijken we vanuit de geestelijke gezondheidszorg hoe samenwerking op een concurrentiële zorgmarkt die solidariteit ook kan activeren (zie Cools, 2009).

ONZE GEUZENLEUZE

Onze pluralistische visie op sociaal werk berust op drie fundamentele waarden, die we alledrie met volle overtuiging ter harte willen nemen. Daarom beperken we ons niet tot één levensbeschouwing en kunnen we ons om democratische redenen ook nooit voor de kar van één politieke partij laten spannen. Om ook in het sociaal werk optimale randvoorwaarden voor dat actieve pluralisme te creëren, vertalen we vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid met onze sociale ondernemingen in drie strategische doelstellingen. We willen (1) de zelfbeschikking van alle hulpvragers en cliënten bevorderen door organisatorisch ruimte te maken voor de verheldering van hun behoeften en financiële ruimte voor hun vraagsturing. Bovendien willen we voor al onze medeburgers (2) de gelijke toegang tot de sociale dienstverlening waarborgen door mee te werken aan een democratische overheidsregie die sociale discriminatie en uitsluiting vermijdt. En we willen die democratische markt van sociale diensten (3) de sociale tint van solidariteit meegeven door er de concurrentie tussen de aanbieders van zorg eigenzinnig te koppelen aan overleg en samenwerking. Dat zijn drie strategische keuzes waarover u meer leest in dit themanummer. We vatten ze voor het gemak samen in het aantrekkelijke beeld van een ‘democratische markt van sociale diensten’. De discussie is daarmee niet gesloten maar geopend. Want onze geuzeleuze is en blijft: ‘Zo weinig mogelijk neutraliteit en zo veel mogelijk pluralisme.’

Ludo Fret is hoofdredacteur van ALERT. Hij is bereikbaar via ludo.fret@alertonline.be.

Verwijzingen

Fret, L. (2007), ‘De P-historie: 1982—2007’, in *Alert*, 5.

Fret, L., (2008), ‘Van burgerinitiatief tot sociale onderneming’, *Welzijnsgids, Fre.* 1-18